

megadni a jövő európai alapon nyugvó magyar irodalomnak a nemzeti jelleget. Mindez azonban még csak a távol jövő zenéje. Ma még csak átmeneti korszakban, következőleg a tiszta látást zavaró „züllött viszonyok” közt élünk. Pedig mily tanulságos volna kijelölni a magyar kultúra helyét a művelt nemzetek kultur-munkája keretében; „hogya ki lehessen mutatni; kivette-e a magyar nemzet e kultur-munkából a tőle megkövetelhető részt s ha nem, hol történetek mulasztások, a miket fokozott munkával mielőbb pótolni kell, hogy a nemzet elfoglalhassa az őt, multjánál fogva megillető helyet a művelt nemzetek kultur-konzertjében”. A ki ezt megteszi, a modern magyar kritikát fogja megteremteni.

Rácz Miklós.

Három magyar nyelvű bölcsellettörténet.

Dr. Horváth József: Bölcsészettörténet. I. kötet. Az ókori filozófia története. Első rész. Bevezetés. Thalesztől a Sokratikusokig. Pápa (Főiskolai könyvnyomda) 1904. 246 lap. Ára 4 korona. — *Schwegler Albert: A bölcsélet története.* A Kosbertől átnézett és bővített tizenötödik kiadás után fordította ifj. *Mitrovics Gyula dr.*, gimn. tanár a sárospataki ev. ref. főiskolán. Budapest (Franklin-Társulat) 1904. 547 lap. Ára 7 kor. 50 fill. — *Dr. Serédi Lajos: A filozófia története.* Pozsony és Budapest (Stampfel K.) 1904. 164 lap. Ára 1 korona 20 fillér.

Szegényes bölcselati irodalmunk mezején nagy nyereségnek s a bölcselati problémák iránti érdeklődés ébredésének tartom, hogy *Pekár Károly* positivista irányú magvas „filozófia történetét”, mint „az emberi gondolkodás történetét” aránylag oly rövid idő múlva magyar nyelven *Horváth*, *Schwegler*—*Mitrovics* és *Serédi* bölcsellettörténeti műve követte.

I. *Horváth József* pápai ref. főiskolai tanárt műve megírására, mint az Előszóban olvassuk, az készítette, hogy több idő óta érezte egy az akadémiai oktatás fokának megfelelő bölcsészettörténet hiányát, de egyúttal sajnálattal látta azt is, hogy nagyon kevés magyar nyelvű munka van a bölcsellettörténet szinte beláthatatlan irodalmában, a mely alkalmas volna a bölcsészet iránt érdeklődő közönség tájékoztatására és a nagy érdekű és fontos tárgyba való bevezetésére. Ép azért két szempontot igyekezett állandóan szembe előtt tartani. Az egyik az egyes filozófusok lényeges tanainak hív és lehetőleg tüzetes ismertetése, különös kiemelésével az alaptanoknak s azoknak a nézeteknek, a melyek a továbbfejlődésre nagyobb befolyást gyakoroltak, vagy a melyek önmagukban is értékkel bírnak, — s a másik tárgyának lehető világosan és közérthetően való előadása. Az első szempontra vonatkozólag a negatív kritikai irányú Dühringgel tart abban, hogy a bölcsészettörténetben csak azoknak van helyök, a kiknek tanai elég fontosak és értékesek ahhoz, hogy azokat a

jövő nemzedék számára is megőrizzük. De a másik szempontot is megtartotta, mivel kizárólag tanügyi és tudományos érdekekből megírott műve az előadás és a nyelv tekintetében csakugyan kiválik a bölcsellettörténet magyar termékei közül. Műve, melynek szerző most csak egyik részletét, a görög bölcselének Sokratesig terjedő részét adta ki, teljes egészében 2 kötetből fog állani, a melynek elseje az ókori bölcselést, s másika a modern bölcselést 2 részben fogja tárgyalni. Kiadott vaskos füzetének tartalma a következő: Bevezetés. A görög filozófia története. I. *A természet filozófusok* (fiziológusok, pythagoreisták, eleaták, új természetfilozófusok). II. *A zofisták*. III. *A nagy filozófusok és iskoláik*. (Sokrates és a sokratikusok, a cynikusok s a cyrenai és megarai iskola). Mind a 3 részben, úgy tárgyi mint szerkezeti tekintetben Hegel és a pozitivismus önkényes fejlődési sémáit mellözve maga elé tűzött kettős feladatát dícséretesen megoldotta. Leghitelesebb és legközvetlenebb kútfői közül legtöbbször *Zeller, Gomperz* és *Überweg-Heinze* ismert művét használja és idézi a szerző.

A bevezetésben a bölcsészet feladatával, a tudományokhoz való viszonyával, felosztásával, a filozófia szó eredetével és jelentésével, a bölcsészetről adott néhány meghatározással s a bölcsészettörténet fogalmával és felosztásával foglalkozik a tudós szerző. Azonban sajnosan nélkülözzük itt az irodalmat. A bölcsészetet ama tudománynak mondja, a mely saját magunknak és a természetnek rendszeres vizsgálata alapján *egységes élet- és világnézetet* igyekszik nyújtani, a miből egészen természetszerűleg a filozófiának az egyes szaktudományokhoz való positiv viszonya következik. A filozófiát különben methodológiára, phaenomenológiára, metaphysikára és gyakorlati bölcseletre osztja. Utóbbi azokat a törvényeket, eljárás-módokat és kötelességeket foglalja rendszerbe, a melyek az ember eslekvését az egyéni, a családi, a társadalmi és állami életben szabályozzák. A bölcsészetet Platon az eszmék tudományának, Aristoteles a gondolkodás módszeres művének, a stoikus iskola élet-bölcsességnek, a középkor a dogmák rendszerének, a renaissance világbölsességnek, Kant—Hegel észrendszernek, Spenser teljesen egyesített ismeretnek, Comte az emberi ismeretek általános rendszerének, Überweg az alapelvek tudományának, Herbart a fogalmak feldolgozásának és Wundt amaz általános tudománynak definiálja, a melynek feladata az egyes tudományok részismereteinek az ész és a kedély követelményeit kielégítő, tehát ellentmondás nélküli rendszerbe foglalása.

A bölcsészettörténet szerzőnk szerint a filozófia fejlődéstana. Felosztja 3 korszakra, ú. m.: ó-, közép- és újkorra. Az ó-kort a filozófia legmagasabb problémáinak megoldására irányuló törekvés jellemzi; a középkorban a főcél az egyházi tanok filoz. formulázása

és igazolása s az újkor a tudományos alapon való módszeres vizsgálat kora. Végül a görögböleselet időszakainál *Zeller*, *Überweg* *Gomperz* és *Windelband* művének felhasználásával szerzőnk az egyes filoz. irányok összefüggésére, a közöttük lévő különbségekre s az idői viszonyokra volt tekintettel. Örömmel és meglelégedéssel tettük le a művet, a melynek egyetlen nagyobb fogyatkozása a sok értelemzavaró sajtóhiba. Csak kelendősege is legyen hallgatónk s művelt magyar közönségünk körében.

II. *Schwegler* a német diákvilágban nagy kedveltségnek és elterjedésnek örvendő böleselettörténete („Studentenbuch“) *Kosbertől* átnézett és bővített 15-ik kiadásában (*Stern* javítása a Reclam-féle) „a papi és tanári pályára készülő ifjak filozófiaí képzése érdekében“ ifj. *Mitrovics Gyula* fordításában az Alexander—Bánóczy-féle „Filoz. Irók Tára“ XIX-ik köteteként jelent meg a Franklin-Társulat nyomdájában, Budapesten. Bár helyenként elavult s túlságos népszerűsége árt az ő tudományos jellegének, tárgyilagossága, alapossága és világos előadása miatt ma is általános tájékoztatónak sikerrel használható. Hisz *Warga*-féle magyar fordítása is 3 kiadást ért. Magát a fordítást, a melyet id. *Mitrovics Gy.*, *M. Pap M.*, *Dénes L.* és *Rácz L.* is revideált, még a nehezebb helyeken is sikerültnek, sőt eléggé magyarosnak tartom. A nehéz, homályos, sőt érthetetlen helyekért, p. o. Schelling rendszerének ismertetésénél nem tehet a fordító. Még a böleseleti műszavak magyarosításában is folyékony és világos a fordító. De lényeges szolgálatot tett hazai irodalmunknak *Mitrovics* „a magyar böleseleti irodalom vázlatát“ híven feltűntető „függelékével“. Nemesak, hogy mindenütt utal az idegen filozófusok tárgyalásánál a magyar böleseleti irodalom megfelelő ismertető műveire, tanulmányaira és értekezéseire, hanem a függelékben 65 oldalon igen alapos és értékes vázlatát is nyújtja a magyar böleseleti gondolkozás történetének Horváth Cyrill coneretismusáig bezárólag. A hazai böleselet irodalmában 3 korszakot különböztet meg: 1. a böleseleti gondolkozás ébredésének, 2. Apáczai, a hitvitázók és az akadémikusok s 3. nemzeti ébredésünk s irodalmunk újjászületésének kora. Forrásai a régebbi részletekre nézve *Erdélyi* műve, s az újabbakra nézve *Behyna*, *Pápay* és mások értekezései s a megfelelő szakirodalom. Az első korszakot a mohácsi vész s ettől Apáczai-ig osztja fel; a másodikban bőven és alaposan Apáczait és a korabeli ellentétes irányú böleseleket, s a harmadikban széleskörű irodalmi alapon Bessenyeit, Kant követőit és elleneit, az önállósági törekvéseket, az egyezményes filozófiát s a XIX. század többi böleseleit (*Fichte*, *Hegel* és *Schelling* követőit és főleg Horváth Cyrill önállóbb rendszereit) ismerteti. E magyar böleseleti rész feldolgozásával *Mitrovics Gy.* úttörőnek fog bizonyulni, s majdesak fölveszi valaki a hazai böleselettörténetírásnak *Erdélyi János* kezéből kiesett

fonalát. Kár, hogy Fries hazai követőjét, az eperjesi *Vandrákot* s legönállóbb bölcselőnket *Böhm Károlyt* meg sem említi, s a feldolgozó hibája és mulasztása, hogy *Kiss János* „Bölcséleti folyóiratát“ fel nem használta. Egyebekben legteljesebb elismeréssel adózunk a fordítónak s köszönettel fogadjuk „magyar repertóriumát“.

III. *Serédi Lajos* tudományos zsebkönyvtári összefoglalása „egészen gyakorlati czélt akar szolgálni“. A Kirehner-féle kátés filozófia-történetek fajtájából való, „a legmodernebb és legkitűnőbb forrásművek“ alapján szerkesztve. Gyakorlati czéljének megfelelőleg „a mindennapi tudományos élet szükséges tudnivalóit részletesebben mondja el, mint a történeti fejlődés folyamán önállóvá lett, de immár a múlt emlékévé vált (?) egyes rendszereket“. Az „általános tudnivalók“ közzé szorozza a filozófálás forrását, czélját, jelentését, a filozófia tartalmát és beosztását s a filozófálás irányait. A bölcselkedés történetének hármaskorszakát a bölcsélet klasszikus (görög-római), keresztyén (patristikai-scholastikai) és modern történetében látja. A modern bölcséletet Descartestól Kantig, Kanttól Hegelig és Herbarttól napjainkig terjedő korszakra osztja föl. Szerző művének egyik főérdeme a világos és szabatos előadás s a magyar bölcséleti törekvésekre való bőséges utalás. Tömör alakban igen sokat nyújt e zsebkönyvtári bölcsélet-történet. Kisebb tévedéseihöz számítom, hogy a 74. lapon Spinoza „főművének“ immár magyarra is fordított „Tractatus theologico-politicusát“ mondja, holott az az „Ethica“; túlzottnak tartom a 104. l. azt az állítását, hogy „a német, ú. n. nemzeti bölcséletben újabb rendszerek valójában nincsenek“, s hibás az is, hogy a 149. l. Pauer Imrét „ethikai determinismusa“ miatt „egészen az angol (Mill, Spencer) pozitivisták tanítványának“ vallja. Igaza van azonban abban, hogy nálunk a bölcselkedőnek „nagy akadályai a felekezeti torzsalkodással tele közélet, mely ma is dogmák miatt áll elkeseredett küzdelemben, s még nagyobb akadály, hogy theologusainkat (s talán tanárjelöltjeinket?) kivéve a nagy többség nem részesül filozófiai nevelésben“. Irodalmi adatainak megbízhatóságánál fogva is Serédi művét igen sikerült tájékoztatónak tartom a bölcsélet-történet tananyagában és irodalmában. Remélhető, hogy művelt közönségünk „a gyakorlati élet nagy kérdései mellett“ sem felejtkezik meg a tudományos ismereteinket egységesen összefoglaló és rendszerező filozófiáról.

Sz. M.